

Koşar Gelir Cümleler O Vakit

— redfer · 25 Şubat 2024

KOŞAR GELİR CÜMLELER O VAKİT

(İlyas KAPLAN, İlahiyatçı, Araştırmacı, Yazar

“Otururken” bir çimen üstünde. Ya da şehrin orta yerinde, evinizde, bir sandalyede hayatı bir parça oturmuşken veya iş yerinizde aniden dosyaları kendi hâllerine bırakıp, ya da müşteriyi unutup dalıverdiğiniz olmuştur bu düşüncelere.

Hatta en çok da “yanınız üzerine yatmışken” ayaklanır bu düşünceler içinizde. Düşünür durursunuz. Boş yere değil hiçbir şey. Boşluk olamaz bunca doluluk.

Tasavvur zihinde, soyutlama ve hayalleme anlamında dahi, kuşatılması imkânsızlığına kıyasla âdeta küçük bir ipucu gibi üstünde durduğumuz mekânı kendisine yatak kılan, gece ve gündüz, güneş ve ayın aksamayan nöbetleriyle dursuz duraksız acıcılığı olan zaman ırmağındayız.

Bu düşünce, düzenli tekrarın sıradanlaşmadığı fark ediş anlarında, an be an akla gelebilir. “Ayaktayken”; yani hayatın gündelik telaşları, yoğun iş hayatı, yaşamın ek olarak getirdikleri sırasında içimizde bir kenarda bekleyen o düşünce; bütün bunlar boşuna olamaz, ben boşuna olamam, muhakkak “geçerli” bir nedenim olmalı ve elbette ona göre geçirmem gereken bir hayatım ve hak edilmiş bir sonucum olmalı düşüncesi yüz bulmuş bir çocuk masumiyetiyle koşar gelir zihnimize.

“Cidden göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde duru ve lekesiz akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ki ayaktayken, otururken, yanları üzerindeyken Allah’ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışında tefekküre dalarlar. Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin, bizi ateşin azabından koru!” 1

Var edilmişliğin borçluluğunu her insan olmasa bile her insaf duyar. Değersizlik yokluktur. Ve muhakkak yaşama karşılık olabilecek, eşlik edecek bir yaşam, anlam geliştirmelidir.

Bunca ince ince fikredilmiş ve bahşedilmişliğe, varılmış varlığa ve verilmiş hayata karşı, gülümseyen ve

mahcup bir teşekkür edilmelidir en azından. O da dosdoğru bir amacının olmasıdır şu hayatta. Anlamli olmasıdır insanın, dersiniz içinizden. Der misiniz?...

Herkesin tefekkürü vardır az veya çok. Herkes farklı cümlelerle, farklı düzeylerde de olsa arar anlamını hayatın. Kur'an bu arayışın bulunup gelmesidir. Evet, bir akıl kitabıdır bu vahiy. İlahî akıl insan aklını yanına çağırır; sayfalar, günler, ömür boyunca... Aradığıdır.

Ancak insana sen hiç düşünme diyen hazır bir akıl değil, bir akıl kılavuzudur. Akli kullanma yolu ve yöntemleri kitabıdır. Bine yakın yerde akletmeyi, durup bir düşünmeyi, derinliğine dalmayı, düşünce yüksekliğine çıkmayı söyler durur.

İnsan ruhunun arayış basamakları kurulur Kitap'ta. Allah, düşünce miracını kurar ki, insan hayatını tam ortasından yakalasin, manasına ersin, anlamlılığa erişsin, mesut olsun... Sonra bir güzel yolunu tutsun ve neşeyle üretsın.

Kur'an'da sağlıklı akıl etme, kalbi bütün sağlığıyla doğru düşünceye verme, adama; düşüncesizce ve anlamsızca değil, düşünerek yaşama konusuyla ilgili yoğun olarak ve çok farklı formlarda fiil çekimlerinin yer aldığı bilinir. Kelimenin bir isim olarak kullanılmayarak muhtemel bir durağanlığa hapsedilmediği... Böylece Yaratıcının insanı; düşünmeden durmamaya, durmaksızın düşünmelere, düşünceli duruşlara çağırıldığı... Yaşamak aramaktır. Aramak akletmektir.

"Akli" kelimesi ayetlerde, gerçek olanla bağ kurmak suretiyle düşünerek; ne kalpte, ne akılda ve ne de davranışlarda bir çelişki kalmayınca kadar bütünüyle bir özgüven içinde, içten dışa, özel tercihten genel seçeneklere kadar kaderiyle barış içinde yaşamak için bir araç olarak yer alıyor.²

Yine Kur'an'da akletmenin mekânı, bir anlamda mutfağı kalptir. "... Kulubun ya'kılune biha...",³ Kalp; önce kalbin halesi olan ruha ve yanı sıra bütün kalıba, akıldan aldığı hazmedip/içselleştirip yerleştirecek olan biricik tahttır. Malum iç âlemin ve aslında bütün dış dünyanın sultanı. Yönü kendinden, kendi seçiminden olan bağımsız Kâbe...

Asıl "Kâbe"si; yönü hücrelerine, yapıtaşlarına, daha en başında, temelden inşasında kazındığı hâlde, sınav gereği hür bırakılmış küçük bir toprak parçası işte. Akletmenin kalp ile olduğu kalbin sadr içinde olduğu ,(Kitab'ın kalbe indirildiğinin-4 bildirildiği ayetlere baktığımızda; kalbin, aklın -had bilmez, ilk ve son sınırların/serhaddin bilmezliklerinde düşüp kaymayacağı, düşse de yeniden ayaklanabileceği, yani kendini gerçekleştirebilecek kadar Yaşamak aramaktır. Aramak akletmektir.

Bütün hareketliliğiyle o kozmik iç odada; kalpte, gerçeklerle ciddi manada bağ kurma adına yer alan akıl sahibinin, içinden dışına doğru çelişkilerle başa çıkarak, hayatını kuşatıcı bir sükûnete ermesi ve nihai durağında imana ermesi beklenir. Yani aklını kullanarak varlık içinde var olması, kendini anlamlandırması...

Kalbin kendine, gücüne, onu doğru, adil tasarrufuyla/kullanma suretiyle hâkim olmasıdır bu. Kalbin selameti. Fakat iman, her şeye, anlamlı bir bakışla yeniden bakmanın ve her şeyi o çerçevede yeniden yaşamının adıdır. Yani selamet; çabalar, didinmeler için barışık bir zeminin adıdır. Durmanın, durağanlığın değil...

Bu yüzden Kitap'ta iman etmek, akletmenin bir sonraki adımı sayılmıştır.⁵ Akledebilen için, akil için geçerli olan iman, insanın sorumluluk aldığı bilinçli olarak onaylamasıdır. Hiç kurumaması gereken ıslak imzası.

Aklın en önemli fiillerinden taakkul; bir aklın olduğunu fark etmenin göstergesi olarak aklını güzel kullanmaktır. Taakkul; akli kullanmadır. Akılsızmış gibi davranmaman... Düşünmeyi hep başkalarına ısmarlamaman ve kendi düşünüyü varlık taşının altına bir zahmet koymandır. Düşünmeyi ihmal etmemendir.

Bir kere durup düşünmekle ne kadar düşünebilen bir varlık olduğunu görebilmen, hayret etmendir zihnindeki uzaya... Düş düş gezebilmene. Soyutlanmalardan, uzak yalnızlıklardan, sancılardan, bilinmez kapılara bir girip bir çıkmalardan sonra kendine, gerçeğine inip varlığı ardındaki hakikate göre değerlendirebilmen, yani gerçekliği hakikatine olan ahenkle yaşayabilmendir.

Taakkul belki de insanın aklını keşfidir. Varlığı, var içindeki Var'ı akılla keşfidir ya da...

Bir başka basamak; tefakkuh. En genel düşülmelerden sonra gelen bir çıkış. Aslında daha aşağılara iniş. Derinliğe merak. Sığlığın yetmeyişi. Görmenin ötesi. Eğilip bakmak. Belki bakakalmak.

Ayrıntıları, tek tek önüne çıkan veya yetişebildiğin konuları, özel olarak ilgilenmen gereken bir konuyu, mesela hayatının sana özgü anlamını, mesela neden buralarda oluşunu, "gurbette" ne aradığını, neden yoklukta veya var olmuşsan bir kere cennette değil de -adı İstanbul veya Berlin, ya da Kars, Kahire, Filistin olan- "gurbet"te ne aradığını, sen olmasan dünyanın ne kaybedecek olduğunu mesela... derinlemesine düşünmektir tefakkuh.

İyiden iyiye anlamaya çalışmak, anlama yaklaşmak için zihni yokuşa koşmak. Ki sarplıkta olduğu bilinir derinliğin. Ki mesela dağın dibindeki kaynak su, en tepeye tırmanıştaki zorun tadıdır. Hadî gayret ey insan zihni; bir basamak daha inerek çık yükseğe...

Tezekkür et! Hatırla gerçekleri. Birleştir hatırladıklarını, fıtratına kazıdığına, kitapta yazılanlarda ve varlık âlemine çizilendeki farklılıklar içre aynılığı... Gör ki; aklın kazısı da, yazısı da bir. Hatırındakiler, hayalindekilerle. Alt yazılar gibi geçiyor ayetler; evrenden ve hayattan. Düşünülmüş ve kurulmuş cümleler var tarihten, felsefeden, edebiyattan. Sonra akıl kitabındaki o cümleler...

Teklif edilmiş bir koca yazgı. Kur'an! Çizili, boyalı, hareketli evren. Birikmiş özlerden yola çıkarak yeni birikimlere, geleceğe yürüsün insan. Zikretmeye değer bir düşünce ve medeniyet inşa etsin!

Hatırladıklarından bir hayal kursun.

Gerçek olarak geleceğe bir yürüsün! İnsan tarih boyunca vahyi; yani bir anlamda Allah'ın cömertçe paylaştığı akıl vermeleri, ilahî akli farklı şekillerde değerlendirdi. Aslında çoğunlukla tam anlamıyla değerlendiremedi.

Kimi zaman aklını hiçe sayarak, Allah benim yerime her şeyi düşünmüş bahanesiyle, vahyi; hiç aklını kullanmadan, hazırcı, emeksiz biçimde yaşamaya kalkıştı.

Bu, ilk dönemde, hususen Kitab'ın öğretmeninin gözetiminde sorunsuz veya az sorunlu ve interaktif bir yöntemle sorunlara acil müdahil olunarak ve çözüme kavuşturularak sağlandı.

Ve belki o dönemin saf tesirinin sürebildiği kadarıyla da devam etti. Ne var ki insanlar, tarihlerinin başından beri kitapsız, bilgisiz kalmadıkları hâlde, temel değerler muhtevalı ana kitaplarını, vahyi, zaman ilerledikçe ve mekânlar değiştikçe akıllı davranarak güncellemediler.

Vahiyli fakat akılsız bir hayat sürdürmede tarihe nam saldıkları oldu. Bu dönemlerde ilahî akla/vahye rağmen, doğru dürüst tasarruf edilmeyen insan aklının dünyayı nasıl kirlettiğine tanık oldular. Vahiyçilik

yaptılar bir nevi. Akılsızlık öte yandan.

Hâlbuki vahiy de bir araçtı. Dil, lafız, değişken ilk örnek biçimlendirmelerinin ötesinde bir anlama, amaca işaret ediyordu. Batı veya doğuda ehlikıtap, yani ilahî akli kitaplarından alabilme imkânı olan insanlar, toplumlar; istediği kadar Allah'tan akıl alsın, kendi aklını o doğrultuda kullanmadıkça ve hususi bir düşünce üretme çabası vererek şimdi ve geleceğe dair yaşanabilir ve teklif edilebilir bir hayat sunmadıkça hiç bir yere varamayacağını acı-tatlı gösterdiler.

Çünkü taakkul etmemişlerdi. Akıllarını kullanmamışlardı. Dinin/hayatın akli iptal etmek, düşünemeyen yaratıklar gibi olmakla ve çok iyi düşünen, çok iyi hükmeden birkaç lidere biat ve itaatle yaşanabileceğini sanmışlardı. Sanıyorlar ya da.

Kitaptaki değişmez özden aldığı sarsılmazlıkla, hayatın bütün değişkenliğini ve sarsılmalarını kendi aklını da yanına koyarak, onurlu bir insan hayatı oluşturabilecekken, tam tersi, bir de din adı altında her türlü akılsızlığı yaşadılar.

Bu durumda güncellenmeyen bir dinî yaşam; gerçeklerle bağını kurmayan, davranış bozuklukları ve çelişkiler içeren ve gittikçe hayatın gerisinde kalan, ihtiyaçları karşılayamayan, hatta insanın ihtiyaç algısına ve listesine başından müdahale etmediği için sonradan bunu zapta gücü kalmayan bir din ortaya koydular.

Geçmiş fetvalara da saygısızlık yaptılar. Geçmiş bir fetva; zamanında vahyin ışığında o güne "modern" çözüm üretmek için emek verilen insan aklının hayati çözümleri iken, o çözümün yöntemlerini almak yerine, üstünden zaman aktığı ve coğrafyalar değiştiği hâlde aynını, tıpkısını yaşamayı din saydılar. Din sandılar.

Hâlbuki Kur'an, insanı temel değerler çerçevesinde aklını kullanmaya, araştırmaya, bilime ve aydınlanmaya yöneltir. Müslümanlar, başkaları karanlıktayken, X. ve XI. yüzyılda ilmî aydınlanmada büyük bir ilerleme göstermişlerdi.

Fakat Müslümanların gerçekleştirmiş oldukları araştırmalardan yola çıkan ve aklının değerini bilen Batı XVIII. yüzyılda bilimde aydınlanma çağına girmiştir. Aynı çağda bu defa Müslümanlar, çok geri kalmışlardır.

Bu yüzden zamanında dünyaca başlattıkları "böyle akledilir ve dünya Allah ile birlikte, adeta Akıl akılla böyle değiştirilir!" diyebilecek dereceye gelmişken, sonraki tutumlarıyla, insanın bilimsel gayretlerinin imandan uzak bir isyanda boşluğa düşmesine, bilimsel disiplinlerin, o disiplinlerden yola çıkarak üretilen evrensel faydaların da insan ruhuna, hayatına zarar verici boyutlarda olmasına neden oldular.

Şimdi tutup "akil geçmişimizi, birikimimizi bizden çaldılar" demek yerine, o akıllı tarihe layık bir sorun olmadıklarının ve bilgilerini, bulgularını kaptırmalarının nedenlerini yine kendi akılsızlıklarında aramalıdır. Yani şu ki insan, tarihte pek az zamanlar için ilahî akılla akıl akıla vermiştir. Vahiy bulunca akli, akli bulunca vahiy ihmal ve iptal etmiş, kalbinin iki yakasını kolay kolay bir araya getirememiştir.

Düşünme gücünü, düşünme öz ve üslubuyla/yöntemiyle bir türlü bir araya getirememenin ağır bedelini de yaşamakta ve yaşayacaktır

---

1-(Âl-i İmran, 3/191.)

- 2-(Araf, 7/169; Hud, 11/51.)
- 3-(Hac, 22/46.)
- 4-(Bakara, 2/97, Şuara, 26/193.)
- 5-(Yunus, 10/100.)
- 6- Şener Ayşe ,Diyanet Aylık Dergi ,Aralık 2014